

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים כ"ה עמוד א'

בגמ', חמץ בפסח יוכיח שהיה לו שעת הכושר ואסור בהנאה, מה לחמץ שכן ענוש כרת וכו'.

א]. והקשו התוס' (ד"ה מה לחמץ) "ומשור הנסקל לא מצי למימר יוכיח, דמה לערלה ולשור הנסקל שכן לא היה להם שעת הכושר לאכילה", ע"כ. וחמץ היה לו שעת הכושר לאכילה קודם שנאסר.

ומבאר המהרש"א (בא"ד), דאף ששור הנסקל היה מותר **קודם שנאסר**, אך באכילה עדיין לא הותר כיון שהיה אבמ"ח ורק ע"י שחיטה יהיה מותר, ואחר שנאסר אף מדין שור הנסקל.

והקשה הצ"ח (ד"ה תוס' ד"ה מה לחמץ וכו'), "וא"ת נימא **בן פקועה** שנעשה שור הנסקל יוכיח, דהיתה לו **שעת הכושר לאכילה**. ונלע"ד דגם בן פקועה לא היה לו שעת הכושר לאכילה, דאף דאין צריך שחיטה מ"מ אסור לאכול ממנו בעודו חי משום לא תאכלו על הדם, דלא עדיף מחותך מבהמה שחוטתה קודם שתצא נפשה שאסור לאכול עד שתמות משום לא תאכלו על הדם" [וכו', עיי"ש שתולה זאת במחלוקת ראשונים באיסור דם של בן פקועה].

ב]. ובעניי לכאורה יש לי בזה דקדוק רב, דהנה להלן כתבו **התוס'** (ד"ה הואיל והיתה לו שעת הכושר קודם השרשה) "והא דאמרינן בפ"ק דמנחות (דף ו.) גבי טריפה, דכלאים לא היה להם שעת הכושר, התם קאי על משקה ישראל ומשקה לא היה לו לעולם שעת הכושר".

וביתר ביאור כתב הר"ן בסוגיין: "ומשקה לא היה לו מעולם שעת הכושר שאין עושין משקין ממה שנזרע בארץ אלא ממה שנקצר". ומשמע, דאם היו עושין משקין ממה שנזרע, הרי שזה המשקה נחשב לשעת הכושר, כי הוא אופן אכילה של הפרי, רק א"א לעשות משקה קודם שנקצר, ובעת הקצירה כבר היה איסור כלאים. [ועי' במהר"ם שמפרש קצת בדרך אחר, דיש משקים שאפשר לעשות מהזרעים בלבדם קודם שנאסרו, רק המדובר שם במנחות הוא מין נסכים, שאי אפשר לעשותו מחרצנים, אלא מהענבים שגדלו והם כבר נאסרו בכלאים. אך עכ"פ גם בהא חזינן, דמשקה נחשב לשעת הכושר, רק דהתם לא מיירי ממשקה שיכול להשתמש בו].

ולכאורה, אף בשור הנסקל, יכול להשתמש במשקה שלה, והיינו בפרה נסקלת לשתות **החלב שלה** [ולב' התיורצים בבכורות ו: הוי החלב שפיר חלק מהבהמה או אבמ"ח שהותר, או דם שנעבר והותר עיי"ש], וא"כ **תאמר בפרה הנסקלת שהיה לה שעת הכושר בחלבה**, וה"נ בעוף הנסקל **לגבי ביצתו**.

ועל כרחק צ"ל לדעת התוס', דמשקה החלב מפרה הנסקלת, מעולם לא יאסר גם אחרי שתקבל דין של שור הנסקל, והיה מותר בחיותו קודם הנגיחה מהילפוטא בבכורות שם, וישאר מותר אף לאחר הנגיחה שלא נאסר מדין שור הנסקל.

ג]. ואם כנים דברינו, מכך ראייה לשיטת המנחת חינוך ודלא כהאור שמח שחולקים בדין חלב פרה הנסקלת בחייה, **דהמנחת חינוך** (סוף מצוה נ"ב) מדייק מתוס' (סנהדרין ע"ט: ד"ה בשור) דלדעת ר"ת (שם בתוס' בסוף דף פ.) ששור הנסקל לא נאסר מחיים, חלבו וביצים מותרין.

והאור שמח (פ"ד ממאכ"א הכ"ב) מדייק **ברמב"ם**, דחלב וביצה יהיו **אסורים**, דהרמב"ם כתב "דשור הנסקל נעשה כבהמה טמאה", וכתב ע"ז דכוונת הרמב"ם לומר דבפרה חלבה אסור ובתרנגולת ביצתה אסורה. וכמו שפסק הרמב"ם גבי טריפה (פ"ג ממאכ"א ה"י) "בהמה טהורה שנטרפה חלבה אסור כחלב בהמה טמאה, וכן ביצת עוף שנטרף כביצת עוף טמא", עיי"ש.

אך להנ"ל יש אולי לדייק מתוס' בסוגיין, שאף שבשרו של השור הנסקל נאסר כבהמה טמאה, אך אולי חלב וביצים יהיו מותרים כמו שכתב המנחת חינוך.

בגמ', זאת אומרת כלאי הכרם עיקרן נאסרין וכו'. ופירש"י, דאין עוברים על איסור כלאים בשעת הזריעה אלא בשעת ההשרשה.

ד]. בספר **מרפסין איגרא** (עמ' רכ"ט) מביא שהקשה לפני הגר"ר **חיים קנייבסקי** שליט"א, דאם אכן שעת הזריעה בארץ אינה קובעת אלא שעת ההשרשה, אם כן **הזורע בשבת אמאי חייב**, הרי ההשרשה היתה רק לאחר השבת. "ותירץ לי הגר"ח קנייבסקי שליט"א, בשבת, מה שנאסר זאת המלאכה - העשיה, והמלאכה מתמצית בפעולת הזריעה בלבד, וזה הרי נעשה בשבת, מה שאין כן בכלאים, האיסור נעוץ בפעולת התוצאה, שלא יגדלו שני המינים באותו מקום יחדיו, וזה הלא מתחיל רק מעת ההשרשה" ע"כ.

ולפי"ז, אף אם יזרע בשבת ויעקור את זריעתו **קודם ההשרשה** נמי יהיה חייב, כי בזריעה כבר עשה מלאכה שלמה, והוא דלא כמו מה שכתב **הרש"ש** (שבת ע"ג.) "הזורע בשבת חייב, אף על גב דקודם שנשרש הוי כמאן דמנח בבדא, מ"מ כיון דע"י זריעתו עתה **ישרש אח"כ**, חייב כמו אופה וצולה, דחייב אף על פי שנאפה ונצלה אח"כ מאליו. אמנם נראה דאם ליקט הזרע **קודם שנשרש הרי הוא פטור למפרע על מה שזרע**, כיון דלא נתקיימה מחשבתו, וכדאיתא (שבת ד.) דאם הדביק פת בתנור ורודהו קודם שנאפה פטור".

ומשמע מדברי הרש"ש, שבאמת אין חיוב **רק** על מלאכת הזריעה בעצמה, אא"כ היה לזה השרשה, ולפי"ז אין באמת נפק"מ בין כלאים לשבת, וכל החיוב יהיה רק בהשרשה.

ובאמת שדברי הגר"ח שליט"א מסתברים ביותר, דהדמיון שהרש"ש מדמה למדביק פת בתנור אינה ראייה למלאכת זורע, דהלא אין בשבת "איסור מדביק פת בתנור", אלא יש איסור "אופה", והמדביק פת בתנור הוא ההכנה למלאכת אופה, ואם הוציאה קודם שנאפתה, לא נתקיימה מלאכת אופה, ומלאכת מדביק פת בתנור אינה קיימת כלל. אך בזורע, ועקר קודם השרשה, הלא קיים מלאכת זורע, שיש אב מלאכה שכזה בשבת, **וחילוק זה מבואר להדיא במנחת חינוך** ב' פעמים (מוסף השבת מלאכת זורע, ובפרשת אמור מצוה רח"צ סוף אות ט'), עיי"ש (בפרשת אמור שם) שהוא מחלק ממש כדברי הגר"ח שליט"א, דבשבת אסרה התורה את המעשה, ובכלאים את התוצאה, ואם יהיה תוצאה בשבת ללא מעשה יהיה פטור, ובכלאים יהיה חייב כהמקיים כלאים בכרם וכו'.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ה]. אמנם בעניי יש לי להביא ראיה לרש"ש מעוד גדול שסבר כמותו ודלא כהגר"ח שליט"א, שמלאכת זורע עצמה קודם השרשה עדיין אינה מלאכה, והוא הרבי **רבי יהונתן אייבשיץ** זצ"ל שהביאו המנ"ח הנ"ל, דבגמרא (מכות כ"א:) אי' במשנה, שיש חורש תלם אחד וחייב משום שמונה לאוין, החורש בשור וחמור וכו' **וכלאים בכרם, וביום טוב, ומקשה הגמ'**, אמאי חייב רק על **חורש ביו"ט**, "ולחשב נמי זורע ביום טוב".

וכתב המנ"ח שם (ריש אות ח), "שמעתי בימי חורפי משמיה דהגאון מוה' **יונתן בעל אורים ותומים וכתבי**

ופליתי, על המשנה דמכות יש חורש תלם א' וחייב משום שמונה לאוין החורש בשור וחמור כו' וכלאים בכרם ויו"ט ומקשה שם הש"ס ולחשוב נמי זורע ביום טוב ומשני אין חילוק מלאכות ביום טוב, **מאי מקשה דיתחייב ביום טוב משום זורע** הא מבואר במשנה **דהיה כלאים בכרם** וא"כ אסור בהנאה, ואיך יתחייב על זריעה ביום טוב הרי ליה **מקלקל דאסור בהנאה וכל המקלקלין פטורין** בשבת ויו"ט. ותיקף דהנה מבואר במשנה דכלאים דהזרע כרמו בשביעית לא נאסר דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו וכ"פ הר"מ פ"ה מה' כלאים ה"ח א"כ במשנה מבואר דמייירי בשביעית וא"כ אין נאסרין משום כלאי הכרם, ע"כ מקשה שפיר יתחייב משום זורע **דאינו מקלקל** עכ"ל המנ"ח. ובהמשך הדברים המנ"ח כותב את הנ"ל, שבשעת הזריעה מתחייב משום איסור שבת ויו"ט, ובכלאים אינו מתחייב עד השרשה.

אך מקושיית הרבי ר' יהונתן, וממה שלא תיקף כהמנחת חינוך, אלא הכריח שמייירי באופן שאין בו איסור כלאים, מוכח שאף הוא סבר כהרש"ש, שעד שלא היה ההשרשה **לא יתחייב מדין זורע**, וכשיהיה ההשרשה לא יוכל להתחייב מדין זורע כי הוא מקלקל דנאסר בהנאה מדין כלאים, ודו"ק.

ואולי יש לחלק ולומר, דכוונת הרבי ר' יהונתן, דזריעה שכזו שיודע אני שלא תוכל להגיע להשרשה, כיון שבעת ההשרשה יאסר בהנאה מדין כלאים, היא אינה מלאכת זריעה שאסרה תורה, אך הזורע דבר שיכול להגיע להשרשה, יהיה חייב אף קודם ההשרשה, אך המנ"ח לכאורה לא הבין כן בדבריו, עיי"ש ודו"ק היטב.

בגמ', בכל מתרפאין חוץ מעצי אשרה וכו', בכל מתרפאין חוץ מע"ז וג"ע ושפיכות דמים וכו'.

ו]. ונחלקו **התוס' והר"ן** גבי אביזרייהו דעבודה זרה אם חייב למסור עליהם נפשו, התוס' (ד"ה חוץ) כתבו, דאין מתרפאין בעצי אשרה הוא רק כשמזכיר לו שם אלילים, אבל אם אמר לו בסתם שיקח מעצים אלו, כיון שלא תלה רפואה זו בשם אלילים שרי. אמנם הר"ן בסוגיין חולק וכתב לאסור גם בכה"ג, דכיון דעובר על ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, **הרי גם על אביזרייהו דעבודה זרה צריך למסור נפשו**. ולהלכה פסק **השו"ע** (יו"ד סי' קנ"ה ס"א) כהתוס' שאם אינו מזכיר שם אלילים שרי להתרפאות.

והקשה **האבני נזר** (יו"ד סי' קכ"ח) דהא לגבי אביזרייהו דערויות קיי"ל (רמב"ם רפ"ה מיסודי התורה, רמ"א יו"ד קנ"ז, א) דצריך למסור נפשו, וא"כ למה פסק כאן כהתוס' דמתרפאים בעצי אשרה כשעובר על ולא ידבק בידך וגו'. ותיקף, דשאני אביזרייהו דערויות שהמעשה הוא היינו הך, אלא האיסור הוא קליש טפי, ולזה גם על אביזרייהו צריך למסור נפשו. אבל בע"ז, הרי איסור עבודה זרה עצמו היינו להאמין ח"ו בכח העליונות של האלילים, משא"כ ולא ידבק בידך וגו' הוא איסור הנאה גרידא, וא"כ אינו בכלל מעין הסוג של עבודה זרה עצמה, ומשו"ה אינו בויהרג ואל יעבור.

ז]. וגבי אביזרייהו דשפיכות דמים, כתב **הערוך לנר** (שו"ת בנין ציון סי' קע"ב) **דגם שלא לבייש חבירו ברבים צריך למסור את נפשו על זה**, דאמרו חז"ל דנוח לו לאדם להפיל א"ע לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, ויסוד הדברים מבאר **רבינו יונה** בשערי תשובה (שער ג) וז"ל: "והנה אבק הרציחה הוא הלבנת פנים, כי פניו יחורו ונס מראה האודם, וזדמה אל הרציחה, וכן אמרו רז"ל כי צער ההלבנה מר ממות, ועל כן ארז"ל לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חבירו ברבים".

וכן שיטת **התוס'** (סוטה י). שהקשו, מדוע יש רק ג' עבירות יהרג ואל יעבור, והלא הלבנת פנים היא הרביעית שצריך להפיל עצמו לכבשן האש, ותיצרו שהוא אביזרייהו דשפיכות דמים, ונכלל בזה. ויש ראשונים שחולקים בזה, וס"ל שאין צריך למסור נפשו על הלבנת פנים, אך אכתי איסור דאורייתא עדיין איכא, ומה שתמר הסכימה להפיל עצמה היה לפנים משורת הדין.

פסחים כ"ה עמוד ב'

בגמ', מאי חזית דדמא דיך סומק טפי, דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי.

ז]. **השל"ה הק'** (תענית פרק ת"א, אות קמ"ט) מחדש, **דלפעמים אף כדי לא להרוג בעל חי בשביל אדם אמרינן סברת מאי חזית דדמך סומק וכו',** וז"ל: "העגל שנתחבא תחת צל כנפיו של רבינו הקדוש, כי ברח מהשחיטה, ואמר ליה רבינו הקדוש זיל כי לכך נוצרת, ונענש רבינו הקדוש על זה (כ"מ פ"ה), וקשה, הלא רבינו הקדוש דיבר בטוב, כי תכלית הבהמה היא לשחיטה (ברכות י"ז), שזו היא מעלה לה, שעולה ממדרגת בהמה לאדם הניזון ממנה, ומתחזק אבר מול אבר. אלא הענין הוא כך, אמת הדבר הוא בעלית מדרגה, כי כן ברא הקב"ה בעולמו ארבע מדרגות, והגבוה אוכל את שתחתיו, דהיינו: דומם, צומח, חי, מדבר. הצומח אוכל הדומם, כי הצומח יונק מהעפר, נמצא שם העפר שהוא הדומם למעלת הצומח. אחר כך: החי, בהמות שדי וכל החיות אוכלים הצומח, ובה שם הצומח למעלת החי. ואחר כך האדם המדבר אוכל גם את החי, כי בזה שם החי למעלת האדם המדבר. **והני מילי כשיש יתרון להאדם החי**. אבל אם הוא בור עם הארץ, אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד (אבות פ"ב מ"ה), אז **נמשל כבהמות בדמה**, ומכל שכן כשהוא רשע חוטא, **אזי אמור יאמר לו הבעל החי "מאי חזית דדמא דיך סומק טפי", אדרבה אנא עדיפנא**, וזה המעשה של העגל, הנה, כי הבעלים שלו שרצה לאכלו היה עם הארץ, על כן היה בורח מהשחיטה, ורבינו הקדוש לא הרגיש בזה" [וכו'], עעו"ש.